

*Рожко Володимир Євтухович,
кандидат церковно-історичних наук, історик-архівіст,
дійсний член Інституту дослідів Волині у Вінніпезі
і його представник в Україні,
почесний професор
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки*

НАЙШАНОВАНИША СВЯТИНЯ КОВЕЛЬСЬКОГО ПОЛІССЯ

*Коли хоче хто йти вслід за Мною, –
хай зречеться самого себе
і хай візьме свого хреста,
та й іде вслід за Мною
(Мф. 16: 24)*

Давнє Ковельське Полісся своїми умовними межами на заході сягало річки Бугу, Стоходу – на сході, на півночі – ріки Прип'ять, а на півдні – витоків Турії. Ще в добу Київської Русі-України воно було густозаселене, саме через нього по річці Прип'яті проходив шлях «із варяг у греки», а численні праві притоки цієї водної артерії були шляхами грецьких, римських, варязьких купців. Про їх жваву торгівлю на Ковельському Поліссі свідчать численні знахідки монет, речей, зброї: грецьких, римських, арабських, готських [1, с. 14, 16].

У IX – X ст., одночасно з розвитком торговельних зв'язків, тут, серед місцевих знатних родів, шириться християнська віра, носіями якої були ті ж іноземні купці-християни. А після Всеукраїнського хрещення 988 року князь Володимир наказав робити церкви і ставити їх на місцях, де ото стояли кумири, попів настановляти і людей на хрещення приводити по всіх городах і селах [9, с. 66]. Віра Христова прийшла в численні літописні гради – Ветли, Ратно, Щитно, численні осади над берегами річок, озер Ковельського Полісся. З'явилися в тих градах, оселях храми Божі, монастирі, в яких засвітилася негаснуча свічка святого українського православ'я. Серед монастирів-скитів у цьому окрайці історичної Волині після глибокого вивчення історичних писемних і матеріальних джерел можемо стверджувати, що перші ченці з'явилися на поч. XI ст. [8, с. 140] на одному з острівків серед заплавів правого берега річки Турії за 4 км. північніше від сучасного міста Ковеля. Острівець в окружності 1,5 км., огляд шарів ґрунту дає підстави сказати, що цей острівець природний, хоч, можливо, якісь насипні

роботи там проводили ченці. Найшвидше, зі східної частини ченці викопали рів, який при розливах Турії був розширений, і в такий спосіб півострівець став острівцем, таким він залишався аж до кінця XX ст., допоки на ньому не з'явилися новітні будівничі без будь-яких історичних, природничих знань і перетворили цей шматок землі в сучасний будівельний майданчик: бульдозери, трактори, багатотонні авта і т. д., і природний ландшафт острівця був цілковито сплюндрований.

Автор кілька разів побував на острівці біля села Вербка, починаючи з поч. 90-их рр. XX ст., коли те монастирище на острівці, як і сам острівець, зберігали ще багато елементів від первісного, натурального ландшафтного вигляду: «Луками, залитими водою, іду до містка на Турії і знову стежкою серед осоки поволі прямую до місця обителі. Здалеку видніється хрест. Кілька років тому його поставили вербівчани на місці зруйнованого храму. Острівець зустрічає мовчазною тишею, яку час від часу порушує вітер, що грається на сонечку гіллям дерев. В задумі оглядаю монастирище, переношусь думками до тих днів, коли гостями тут були князі Сангушки, Курбський, Тарас Шевченко, Микола Іванишів, Олександр Цинкаловський. Всі вони прагнули тут зачерпнути у свої душі тепла Віри і вічності Духу, збагнути суть життя і смерті, наблизитись думками і помислами до Бога, що прийде у славі карати грішників і дарувати безсмертя праведникам...» [11, с. 267].

Село Вербка на підвищених ґрунтах по лівому березі Турії, від якої відокремлювали його кілометрові заплави річки, без сумніву, засноване як монастирське, і хоч збереже-

на писемна згадка 1543 р., коли то воно було власністю князя Сангушка, однак археологічні знахідки стверджують наявність тут людського життя в добу неоліту, заліза, доби Київської Русі-України [17, с. 167].

Щодо заснування біля села Вербка на острівку обителі Божої, то маємо перенестись в час її заснування – XI ст. Чим ця дата оправдана? Автор дослідження Милецького св. Миколая монастиря «Милецький монастир» о. Федот Кудринський писав: «Історія Волині не дає нам будь-яких відомостей про початки Вербського монастиря, і тому не можна визначити з точністю рік його заснування, але, без сумнівів, що існував він раніше Милецького. В нинішній час (1887 р.) на Вербському острові існує маленька дерев'яна церковиця. В числі речей церковних зберігається, між іншим, чаша, на п'єдесталі (ніжці) якої збережено напис – 1041 рік.

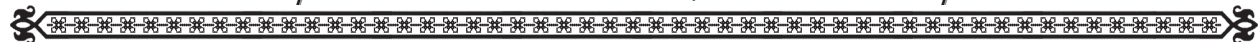
Припускаю, що ця чаша дісталась нинішній вербківській церкві від колишнього монастиря, думаю, що православні жили тут в XI ст.» [8, с. 140]. Маємо зауважити, що цензор статті о. Федота Кудринського перекреслив цю дату таким тлумаченням: «Справедливість такої думки – гіпотетична. Напис року на чаші наводить сумнів, мішаника (смісь) цифр римських з церковнослов'янськими дає дуже малу основу такому висновку» [8]. У твердженні цензора, безперечно, відчутні типові інструкції синоду білої московської імперії зла: занижувати вік українським містам, селам, монастирям, храмам, першодрукам і т. д. Бо ж появляться дати істинні, то перекреслиться і роль Москви у «несенні віри і культури» іногородцям, малоросам. Як же міг цензор не засумніватись у даті, зазначеній на чаші?! У Вербці на острівку був 1041 р. монастир-

Церква Св. Трійці з малюнка Тараса Шевченка

скит, а Москви не було й на географічній карті, там, в лісах, бродили дикі ведмеді і такі ж туземці. Варто підкреслити, що до поч. XIX ст. римськими (не арабськими) числами було позначено дуже багато церковних світських предметів, тому пояснення цензора суто надумане і не відповідає історичній правді.

Отже, монастир-скит на острівці, що на правому березі річки Турії, веде свої виточки з XI ст., де знайшли собі місце для чернечих подвигів ченці-анакорети, келіоти, які тікали в безлюдні місця від спокус світу того. Головні ідеї первісного чернецтва – спасіння душі через втечу від спокус світу цього з його гріховним аморальним падінням, марнототою тимчасового земного життя, шукання через щирі молитви, пости, важку фізичну працю, прощення і покаяння ключів до Царства Божого на небі... Це була найбільш

щира, правдива, богоугодна молитва, в яку кожен чернець вкладав свій дух, свою душу. Вже перші іноки ставили дух, душу вище від тіла, тобто вічне – над тимчасовим, тлінним, виконуючи заповідь Спасителя: «Коли хоче хто йти вслід за Мною, хай зречеться самого себе і хай візьме свого хреста, та й іде вслід за Мною» (Мф. 16: 24) [12, с. 5 – 6].

Виконуючи цю заповідь Спасителя, перші ченці-відлюдники з'явилися на острівці в заплавах річки Турії, напроти пізнішого села Вербка, і заснували святу обитель Божу, щоб гідно нести свій чернечий хрест. Це місце було вказано їм Творцем, було воно бездоганним з погляду безпеки, відлюдне, річка Турія – цей водний шлях, який привів їх сюди, була багата на рибу, а навколишні ліси – на ягоди, гриби, борти бджіл, лікарські рослини й інше. В тому часовому поясі X – XI ст. на історичній Волині появилася ціла низка печерних монастирів, монастирів-скитів, тому поява такої обителі на острівку не викликає жодних заперечень, а був це закономірний процес християнізації Руси-України, Волині і Полісся зокрема.

Сучасні московської сповіді батюшки опанували острівець-монастирище, церковище, але ніхто з них не подумав про археологічні дослідження перед тим, як перетворити острівець в будівельний майданчик. Тому й усі давні матеріальні джерела, поховання небіжчиків зокрема (на малюнку, зробленому 1846 р. Тарасом Шевченком, такі поховання з надмогильними хрестами бачимо за вівтарем помонастирської церкви Св. Трійці) [13, с. 98], безслідно зникли. В 1846 р. Микола Іванишів, автор праці «Життя князя Андрія Михайловича Курбського в Литві і на Волині», робив дослідження тлінних останків князя Андрія і його найближчих під помонастирською церквою Св. Трійці, а спеціальна комісія з Житомира в літі 1913 року для дослідження пам'яток-поховань не була допущена тодішнім настоятелем о. Олександром Балицьким без дозволу комісії від консисторії [10, с. 31 – 32]. Напередодні Першої світової війни оглядав монастирище і церковище юний Олександр Цинкаловський, але поважних археологічних, антропологічних досліджень тут так ніхто і не проводив, а якщо уважно простудіювати московську білу і червону історіографію цієї наукової проблематики, то вона винятково вся пов'язана з ім'ям князя-москаля, втікача Ан-

дрія Курбського, можна в ній знайти й такі «перлини», виловлені у московській калюжі, що засновником св. обителі в ім'я Св. Трійці був [...] сам князь [7, с. 97].

Первісний монастир-скит на острівці у заплавах Турії був історичним фактом, і про цю святу обитель маємо не тільки матеріальне історичне джерело – чаша для причастя, а й писемне – вигравіруваний напис «1041 рік». До Першої світової війни зберігалися й інші церковні речі в новозбудованому 1901 р. храмі від давнього монастиря, але з наближенням фронту 1915 року всі найбільші цінності святині було вивезено до Курська, на Московщину, і звідти вони вже ніколи не повернулись. За усними джерелами, записаними у другій половині XIX ст., первісний монастир змила Батієва повінь, але якась кількість ченців врятувалися і після того продовжували своє служіння Богові. Але одне достеменно відомо, що святість місця тут не зникла, і вже з першої половини XVI ст. маємо збережені документальні джерела про діяльність святої чоловічої обителі.

Окремі дослідники, покликаючись на обмінний акт князя Василя Сангушка з королевою Боною 1543 року, помилково приписують заснування, а насправді – відновлення монастиря Св. Трійці князями Сангушками, як це вони зробили для Милецької св. Миколая обителі. Насправді ж, у жодному документальному чи історичному джерелі не сказано про їх первісні фундації як засновників. На нашу думку, 1433 року князі Сангушки отримали від короля Владислава Ягайла лише свої маєтки на Ковельському Поліссі, а потому вони були власниками всієї цієї землі, зокрема і Вербки з монастирем Св. Трійці на острівку в заплавах Турії [11, с. 253].

Автор статті після старанного і глибокого аналізу джерел дійшов до висновку, що князі Сангушки, а тим більше князь Андрій Курбський, не були будівничими тієї святині, яка на нас дивиться з малюнку 1846 року Тараса Шевченка – невеличка дерев'яна, покрита гонтою (пізніше – бляхою) церковиця, вибудована в суто національному, народному архітектурному стилі Волинського Полісся (подібна за архітектурою була церква Успіння Пресвятої Богородиці в Погості Зарічному XVI ст., розламана комуністами в 1962 р. [6, арк. 110], але її фотознімок автору вдалося відшукати).

Князі Сангушки в XV – першій половині XVI ст. будували на Ковельському Поліссі муровані монументальні святині (монастир св. Миколая в Мильцях, церква св. Миколая в с. Ветли), тому будова маленької дерев'яної монастирської церкви на острівці біля с. Вербки не була справою їх рук, а, найпевніше, самих ченців, серед яких, ми знаємо, були архітектори, іконописці, друкарі, майстри художньої обробки деревини, людвисари і т. д.

Безумовно, що село Вербка навпроти монастиря по лівому березі річки Турії появилось на історичній карті Ковельського Полісся одночасно з монастирем, і писемну згадку про них знаходимо в акті від 4 – 10 березня 1543 року, в якому князь Василь Михайлович Сангушко Ковельський «...з жінкою своєю Софією і сином своїм Григорієм, і з дочками Анною, Магдалиною, Мариною обмінявся з королевою Боною, між іншим своїм замком Ковле... і з селами до того замку прислухоучими, на ім'я Вербка, монастир Святої Троїці, села монастирські – Гошин, Бахів, Лагодлево, Воля, Озерниця, Облапи, Городище» [16, с. 57 – 58]. З цього документу випливає, що на той час вищеназвані села і з ними Вербка належали до монастиря Св. Трійці, і селяни їх відбували на користь святині певні повинності: робили ремонти монастирського храму і будівель, заготовляли дрова, ловили рибу і давали десятину зі своїх полів, мололи збіжжя, варили мед та інше. Щодо вибору місця побудови святині, то народні перекази зберегли такі відомості: «В давні часи рибалки з Ковеля, ідучи човном по Турії біля острівця, помітили на воді при березі образ св. Миколая. Вони побожно взяли його і перенесли до каплички на острівці, збудованої там якимось ченцем. Вертаючись із рибальства, вони хотіли забрати образ із собою, але не могли його підняти. Про випадок сказали священикам у Ковелі. Священики приїхали подивитись на св. образ та забрати, але теж не могли рушити з місця. Це був знак, каже передання, що святитель Миколай хотів, щоб його образ залишався на острівці. Згодом на місці каплички був побудований монастир, а образ св. Миколая став його святинею та відзначався чудодійною силою» [9, с. 32].

Дехто з дослідників приписує до чудотворного образу ім'я князя Андрія Курбського, який подарував ікону монастиреві. Можливо, що чудотворний образ св. Миколая зали-

шився від давнього монастиря, як і чаша до причастя. Образ мальований на дошці олійними фарбами в суто візантійському стилі. На цьому образі залишив свій пензель Тарас Шевченко, який разом з Миколою Іванишевим перебував восени 1846 року у Вербці та Секуні.

«Оглядаючи і змальовуючи місця, пов'язані з князем Андрієм Курбським, на монастирському острівці Тарас Шевченко не міг не звернути уваги на давній образ св. Миколая в помонастирському храмі. Від кількасотрічного зберігання ікони в храмі серед постійної сирості, яка, між іншим, панує і нині на монастирському острівку, у святого угодника, зображеного на ній, з часом стерлася фарба на руках...» [14, с. 14 – 15].

Московський втікач від кривавого терору царя Івана Лютого князь Андрій Курбський (1528 – 1583 рр) разом з наближеними Михайлом Келеметою, Кирилом Зубцовським, духівником о. Олександром переїхав до Польщі, а 1564 року польський король Жигмонт передав йому Ковель і його волость. Отримавши обширні маєтки на Ковельському Поліссі, зокрема містечка Міляновичі, Вижву, князь Андрій Курбський особливу увагу звернув на монастир Св. Трійці біля с. Вербка не випадково. На той час ця прадавня святиня з чудотворним образом св. Миколая була широко відома і глибоко шанована побожними українськими православними вірними тієї частини землі історичної Волині.

Із актів, поміщених у праці Миколи Іванишева «Життя князя Андрія Михайловича Курбського в Литві і на Волині», дізнаємося, що з появою цього князя на Ковельському Поліссі як власника численних маєтків, зокрема і монастиря Св. Трійці на острівку біля с. Вербка, ігуменами у святині були чернець Олександр – духівник Андрія Курбського і його першої дружини княжни Марії Юрїївни Гольшанської, яка довгий час після розлучення з князем судилася за свої маєтки, внесені до володінь чоловіка як весільне віно (придане). Отець ігумен, як видно з джерел, поміщених у праці Миколи Іванишева, був високоосвіченим духівником, добрим пастирем, тому в заповіті князя знаходимо таке: «Коли смерть розлучить мою душу з грішним тілом моїм і коли Господь Вседержитель благоволить взяти душу мою до святої хвали Своєї, то жінка моя мила, княжна Олександра, по-

хоронить грішне моє тіло в монастирі Ковельському Св. Трійці у Вербці, в церкві, біля ніг отця мого духовного священика Олександра». Його друга дружина – княжна Олександра – виконала волю свого чоловіка, і це бачимо ще з одного заповіту в книзі професора Миколи Іванишіва. У найближчого з приближених князя Кирила Зубцовського в цьому його тестаменті знаходимо такі думки: «Поховати тіло моє жінка моя мила, княжна Марія Юрїївна Полубенська, за правилами святої грецької віри в монастирі Ковельському Святої Животворчої Трійці у Вербці, під тіло покійного князя Курбського – мого благодійника і родича християнського» [10, с. 255].

Після упокоєння ігумена Олександра, тіло якого також спочило під монастирською церквою Св. Трійці, настоятелем обителі був ігумен Симеон, а після нього – Ісая, який ще за життя князя Андрія Курбського 1582 року втік зі святині, захопивши з собою в срібній оправі Євангеліє, срібні чаші, гроші й інші цінні церковні речі. Наймовірніше, всі ці роки служіння в монастирі, втершись в довір'я до князя, цей чернець стежив за ним, занотовував бачене і почуте і передавав ці інформації московському царю-тирану; можливо, мав завдання при певних сприятливих обставинах отруїти, знищити в інший спосіб московського втікача – запеклого ворога Івана Лютото. Тому, забравши з обителі цінності, які міг понести, втік до свого хлібодавця.

Причин занепаду монастиря Св. Трійці біля с. Вербка, на нашу думку, є кілька. Відкидаємо як нічим не підкріплену гіпотезу дослідників XIX ст. про те, що монастир спалили татари. Давній, цілком можливо, але не доби князів Сангушків, Курбського. Чому? Бо ж від

Чудотворний образ св. Миколая

святині XV – XVI ст. лишилась ціла низка церковних речей, серед них і чаша для причастя з написом «1041 рік», а татари не палили б непограбовану обитель?!

Одна з найголовніших – це та, що після Берестейської унії 1596 року все більше і більше храмів, монастирів переходило до унійної Церкви, а українські князі, шляхта ополячувались і йшли до Римо-Католицького Костелу, православні святині в їх особах втрачали своїх фундаторів, не підтримані ними монастирі занепадали, ченці переходили до інших, як правило, на сході України св. обителей Божих. По-друге, якщо ченці монастиря і прийняли унію з Римом, хоч про це джерела відсутні, то,

безперечно, втратили і підтримку матеріальної й моральної вірних. Варто наголосити, що поліщуки й дотепер все нове сприймають насторожено, з великою недовірою.

У другій половині XVIII ст., як бачимо це з наведеного нижче документального джерела, помонастирський храм Св. Трійці – парафіяльний, і він належав до унійної Церкви, з'єднаної з Римом. У документі генеральної візитації їх єпископа 20 лютого 1760 року знаходимо таке: « [...] церква дерев'яна, в ім'я Св. Трійці, з одним куполом, покрита гонтою, на ній три залізні хрести, дерев'яні двері на залізних петлях. До церкви прибудована дзвіниця, на якій дзвони. Церковне місце не огорожено, а тільки омите водою Турії. При церкві – хата з двома вікнами, в ній зеленим кафелем викладена піч з димарем, з хати вхід в комору, за перегородкою – кухня, дерев'яний хлів з навісом та інше» [15, с. 58].

Власне такий опис помонастирського храму можна відтворити з малюнку Тараса Шевченка 1846 року, додавши лише ті зміни, які відбулись під час ремонту святині в 1818 році – поставлено на кам'яний фундамент замість дубових паль, пофарбовано всередині стіни і підлогу, замінено дерев'яні сходи на муровані.

У цій візитації від 20 лютого 1760 року записано ще й таке «Образ св. Миколая давнього живопису [...]. Достовірні люди розповідають, що цей образ існує тут біля 200 років і славиться чудесами, які, між іншим, ніде не записані [...]» [2, с. 1111].

Упродовж століть до чудотворного образу св. Миколая з усього Ковельського Полісся, Волині, Холмщини приходили на прощу тисячі людей, щоб помолитись і поклонитись св. Миколаю.

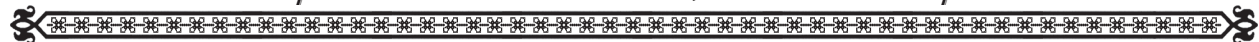
«Відпустові дні у помонастирському храмі відбувались тричі на рік, – читаємо в історичному джерелі. – На весняного Миколая 22 травня, на Трійцю, Воздвиження Чесного Хреста 27 вересня. Особливо в травні на Микола збиралися до Вербки тисячі людей з усієї Ковельщини, бо там було одиноке відпустове місце в тій частині Волині. Найбільше прочан приходило з Полісся, з околиць Ратно, Каменя-Каширського, Маневич. Вже зрання напередодні свята валки людей напливали до села і розташовувались по хатах, стодах і в двох величезних бараках на острівці

біля церкви, спеціально збудованих для богомольців...» [15, с. 65].

Переживши віки, помонастирський храм, біля якого вибудували 1886 року нову дзвіницю, наприкінці XIX ст. був уже в аварійному стані, тому вірні під керівництвом дуже авторитетного й енергійного настоятеля парафії з 16 лютого 1880 року о. Олександра Балицького розпочали збір коштів для побудови нової величавої, гідної місця святого, намоленого молитвами ченців-анахоретів, келіотів, церкви.

О. Олександр Балицький – син священика з села Паридуби Ковельського повіту, у 1876 році скінчив за 2-им розрядом Волинську духовну семінарію в Крем'янці, через рік був рукопокладений вікарним єпископом Іустином Острозьким у сан священика, направлений настоятелем парафії Благовіщення Пресвятої Богородиці в с. Раків Ліс біля Каменя-Каширського, а після того понад п'ятдесят років служив в храмі Св. Трійці на монастирищі біля с. Вербки.

У 1901 році було збудовано нову дерев'яну церкву, на місці помонастирської, яку бачимо на малюнку Тараса Шевченка, яка була одна з найбільших на Ковельському Поліссі, мала багате церковне устаткування, серед нього і згадувану чашу для причастя 1041 року, багато цінних давніх ікон з XVI – XVIII ст., хрестів, зокрема прадавній різьблений дерев'яний за престолом, багатий архів, де зберігалися грамоти князів Сангушків, Курбського, церковну бібліотеку [3, арк. 41]. Варто наголосити, що церква зовнішньо і внутрішньо носила численні ознаки українськості, народності: зовні – збудована в народному місцевому архітектурному стилі, п'ятикупольна, прибудована до нової трьохярусної дзвіниці, тонких філігранних архітектурних форм, яка розташована при вході над бабинцем і разом з ним становила ніби окремий будівельний комплекс. Святинище мало великі венеціанські вікна з обох сторін і менші класичної форми, до святинища з обох сторін були окремі вхідні двері з ганочковими накриттями. Центральний масивний купол – у вигляді шестигранника з венеціанськими вікнами, зверху над ним – голівка-маківка, завершена хрестом. Інші чотири вежі-куполи носили суто декоративний характер (Опис зроблено автором зі знайденого в старожителів с. Вербки фото до 1939 року).

Станом на 1905 рік до парафії Св. Трійці належали села Вербка, Дубова, Бахів, Колодниця, разом дворів – 287, чол. – 1151, жінок – 1129. У селі Вербка дворів – 21, чол. – 84, жінок – 85 [4, арк. 37]. При церкві діяла церковно-парафіальна школа, де навчалось 40 хлопчиків, а вчителем був син священника Феофан Олександрович Балицький, а в с. Дубова діяло Міністерське однокласне училище.

«Перша світова війна спричинила Вербківський парафії занепад церковно-релігійного життя і цілковиту матеріальну руйнацію, – читаємо в історичному джерелі. – Під час евакуації у 1915 році всі церковні речі були вивезені до Курська і звідти вже не повернулися. Образ св. Миколая прот. Олександр Балицький був вимушений вивезти до с. Денеші, недалеко від Житомира, де перебував у роки війни. У вересні 1919 року о. Олександр Балицький повернувся до Вербки й застав церкву без вікон, дверей і підлоги, бо німці початково утворили в ній якийсь склад, а пізніше зробили стайню для коней. Лише 1924 року розпочались богослужіння після капітального ремонту у храмі, куди було перенесено і чудотворний образ св. Миколая з хати настоятеля, де тимчасово правив служби Божі о. Олександр» [9, с. 33]. Як і до Першої світової війни, в час польської окупації наших земель 1919 – 1939 рр. до чудотворної ікони святителя Миколая напливали у відпустові дні тисячі прочан з Ковельського Полісся, Волині, Холмщини і Підляшшя.

У селі Вербка у 20-их – поч. 30-их рр. активно діяла філія Ковельського повітового Товариства «Просвіта» ім. Лесі Українки, яке очолював Полікарп Падощик з братами Флором і Мироном. До філії «Просвіта» належали кілька десятків найсвідоміших селян с. Вербки, які не лише проводили культурно-освітню, національно-релігійну працю, боролися за розмосковлення церкви, українізацію богослужінь, замовляли панахиди за спокій душі національного генія Тараса Шевченка у час проведення академій, присвячених Великому Кобзарю, панахиди за Симоном Петлюрою, героях Крут і Базару. В селі була значна просвітянська бібліотека, діяли аматорський гурток, хор одночасно «Просвіти» і церковний та ін. [5, арк. 40 – 43].

Величавий храм Св. Трійці 1901 року згорів під час боїв за м. Ковель у 1944 році. «Наша церква була прекрасна, – розповідала авторові 85-річна Ніна Жук зі с. Вербка при моїх перших відвідинах села і монастирища-церковища в 1995 році. – Тієї ночі далекого 1944 року горіла і батьківська хата, горіло все село, але мені найбільше було школа своєї святині. Знала, що хати відбудуємо кращі чи гірші, а храму не воскресити ...» . На прощання старенька жінка дає мені презняти збережене нею фото церкви, бажає успіхів у пошуках і знахідках [11, с. 268].

Одначе, як при перших та кількох наступних тоді моїх відвідинах монастирища-церковища і с. Вербки, ніхто зі старожилів не зміг нічого певного сказати про подальшу долю чудотворного образу св. Миколая. Знаю, напевне, що чудотворні ікони не горять, а лише зникають на якийсь час, щоб знову з'явитись знаменням Божим над краєм і вірними. Хочу вірити, що так і станеться!

Найновіші мої відвідини Вербки і Секуня відбулись 27 жовтня 2013 року. Напередодні радник Президента України з питань мистецтва п. Василь Пилип'юк зателефонував з Києва і попросив взяти участь у його подорожі по Шевченкових місцях на Ковельському Поліссі і Західній Волині. Я дав згоду лише на наукову подорож до Вербки і Секуня, до решти, при всіх моїх щирих бажаннях, відбутти не міг із-за цілої низки об'єктивних причин. З самого ранку його наймодерніше авто вже стояло біля нашого під'їзду. Власник під час розмови виявив себе не лише добрим знавцем мистецької Шевченкіани, а й щирим, привітним українським видавцем-патріотом. Він – власник великого книговидавництва, але бізнесові справи мене цілковито не цікавлять, і на його і спільників прохання розповідаю про Шевченкові дороги на Волині, по яких мені з Божої ласки вдалося пройти, написати не лише книгу «Тарас Шевченко і Волинь», а й цілу низку статей.

За розмовами не помітили, як приїхали в Ковель, а звідти – у Вербку. Довгою насипною дорогою, покритою гравієм, через луг підїхали ми до Турії. Тут з давнини аж до кінця 90-их рр. ХХ ст. були постелені кладки, місцями вони були відсутні під час моїх перших відвідин, і я йшов по коліна у воді через

Церква Св. Трійці, 1901 р.

осоку, очерет, різні трави. Залишаємо авто і по знайомому містку переходимо через Турію, береги якої поросли верболозами. Перед нашими очима монастирище, на якому раніше стояв дерев'яний хрест-фігура з металевою огорожею на місці вівтаря згорілого храму. Нині вже новий хрест і на новому місці. Острівець з монастирищем нагадує великий безладно розкиданий мурашник. Ми – ніби на будівельному майданчику: скрізь повно щебеню, піску, сміття, розбита важкими вантажними автомашинами земля, невелика дерев'яна церква і будинки невідомого призначення... Виявляється, монастирище на острівку опанували московські батюшки, і хоч вони в тодішню неділю були відсутні (у с. Вербка вони з колишнього клубу зробили церкву?!), але сліди їх «наполегливої, далеко не церковної праці» відчувались скрізь: розклад богослужб, прейскуранти треб в московській мові на стіні церкви, інші оголошення на «том же язике». Ми всі дивуємось відсутністю на рідній землі рідної мови в незалежній Україні?! Звертаю на це увагу п. радника, але він лише розводить руками. Допоки мої кияни знімають на плівку новоявлені будівлі,

я ще раз вимірюю острівець: довжина – 190 кроків, ширина – 125 кроків. Мої кроки дорівнюють 1 метр. Після оглядин цілковито модернізованого (в гіршому значенні того слова) монастирища на острівку вирушаємо до с. Секунь. Оглядаємо (я в котрий раз!) церкву св. Михайла, 1868 р., побудовану на місці попередньої, фундатором якої був Михайло Келимета. В кінці XIX ст. з будівельних матеріалів від неї на місцевому кладовищі побудована капличка преподобного Іова Почаївського, а в ній – ікона Божої Матері, мальована Тарасом Шевченком. Образ Богородиці – твір суто національний, народний, український. І підкресленням цього є не лише народні коралі, а й сама Шевченкова манера іконопису. На іконі присутні також синьо-жовті барви... Моя наукова подорож з радником президента п. Василем Пилип'юком дала мені можливість ще раз побувати на місці найшановнішої святині Ковельського Полісся, побачити те, чого раніше не помітив, акумулювати й проаналізувати почуте й побачене.

Нині автор працює над монографією з історії прадавньої, великої святині рідної землі, яка з волі Божої незабаром прийде до читача.

1. Бужанський А. Ріка Прип'ять та її допливи. – Вінніпег, 1966. – 39 с.
2. Волинські єпархіальні відомості. – Крем'янець, 1898. – Ч. 32. – С. 1111.
3. Державний архів Волинської області. – Ф. 35. – Оп. 5. – Спр. 241. – Арк. 41.
4. ДАВО. – Ф. 35. – Оп. 5. – Спр. 244. – Арк. 37.
5. ДАВО. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 108. – Арк. 40 – 43.
6. Державний архів Рівненської області. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 34. – Арк. 110.
7. Дев'ятсотліття православ'я на Волині. – Житомир, 1892. – 1224 с.
8. Кудринський Ф. Милецький монастир // Волинські єпархіальні відомості. – Крем'янець, 1887. – Ч. 5 – С. 140.
9. Літопис руський. – К., 1989. – 590 с.
10. Протопр. А. Теодорович. Вербківський чудотворний образ Св. Миколая // Літопис Волині. – Вінніпег, 1958. – Ч. 4. – С. 31 – 32.
11. Рожко В. Православні монастирі Волині і Полісся. – Луцьк, 2000. – 692 с.
12. Рожко В. Печерні монастирі Волині і Полісся. – Луцьк, 2008. – 253 с.
13. Рожко В. Тарас Шевченко і Волинь. – Луцьк, 2012. – 182 с.
14. Рожко В. Волинські ікони Тараса Шевченка // Віра. – Бавнд Брук, США, 1996. – Ч. 2. – С. 14 – 15.
15. Рожко В. Чудотворні ікони Волині і Полісся. – Луцьк, 2002. – 352 с.
16. Теодорович М. Волинь в опису міст, містечок і сіл : історико-статистичний опис церков і парафій Волинської єпархії. – Т. 5. – Ковельський повіт. – Почаїв, 1903. – 559 + 17 с.
17. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. – Вінніпег, 1984. – Т. 1. – 600 с.

Volodymyr Yevtukhovych Rozhko,

PhD, historian-archivist,

Real member of the Volyn Institute of Expertise

In Winnipeg (Canada) and its representative in Ukraine,

Honorary professor of Lesia Ukrainka Eastern European National University

THE MOST BELOVED SHRINE OF KOVEL POLISSYA

